

PAŃSTWO I SPOŁECZEŃSTWO

STATE AND SOCIETY

E-ISSN 2451-0858 ISSN 1643-8299

ROK XXV: 2025, NR SPECJALNY

Copyright© 2025 by the Author

Opublikowano w wolnym dostępie (Open Access) na licencji CC BY-NC-ND 4.0

DOI: 10.48269/2451-0858-pis-2025-sp-003

Data wpłynięcia: 8.04.2025

Data akceptacji: 10.06.2025

LUSŁAWICKA ORKIESTRA TALENTÓW – EDUKACJA WYJĄTKOWA

Monika Bachowska¹

prof. dr hab., Uniwersytet Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Wydział Nauk Społecznych i Filologii

<https://orcid.org/0000-0001-7918-9958>

Streszczenie

Europejskie Centrum Muzyki Krzysztofa Pendereckiego to niepowtarzalna w skali kraju narodowa artystyczna instytucja światowej klasy – kuźnia talentów, która budzi zainteresowanie i podziw z racji swojej specyfiki i metod pracy z dziećmi uzdolnionymi muzycznie, a także z ich rodzinami. W artykule przedstawiono ogólnopolski program edukacyjny działającej w ramach ECM Lusławickiej Orkiestry Talentów w odniesieniu do dziecka szczególnie uzdolnionego muzycznie. Zaprezentowano rolę wpływu rodziny i najbliższego środowiska na rozwój dziecka utalentowanego. Podkreślono szczególną rolę relacji mistrz-uczeń jako nadrzędną ideę procesu edukacyjnego. Na koniec omówiono wyniki badań własnych przeprowadzonych wśród uczestników programu, pokazujące jego celowość i jakość realizacji.

Słowa kluczowe: talent, muzyka, orkiestra, edukacja, relacja

Lusławice Talent Orchestra – extraordinary educational program Abstract

The Krzysztof Penderecki European Center for Music is a unique, world-class national artistic institution. It is a forge of talents, which arouses interest and admiration due to its specificity and methods of

¹ Skrzypaczka; przez 19 lat prowadziła orkiestrę Ogólnokształcącej Szkoły Muzycznej I st. im. I.J. Paderewskiego w Krakowie; prowadzi także orkiestrę Fresco Sonare.

working with musically gifted children, as well as with their families. The article presents the nation-wide educational program of the Luśławice Talent Orchestra in relation to a child who is particularly gifted musically. The text presents the role of family's and the closest environment's influence on the development of a talented child. The special role of the master-student relationship is emphasized as the overriding idea of the educational process. The results of research conducted among program's participants are presented, showing the purposefulness and quality of the program implementation.

Key words: talent, music, orchestra, education, relationship

Wprowadzenie

Edukacja dzieci uzdolnionych muzycznie to ważny i bardzo obszerny temat przekraczający ramy artykułu i wymagający szerszego, kompleksowego opracowania. Celem artykułu jest zaprezentowanie alternatywnego programu edukacyjnego dla dzieci utalentowanych muzycznie oraz ocena wpływu LOT na ich dobrostan.

Luśławice, w których funkcjonuje Luśławicka Orkiestra Talentów, to miejsce wybrane przez Krzysztofa Pendereckiego, które stwarza warunki dojrzewania muzycznych talentów dziecięcych, z których wyrosną znakomici muzycy. Zaznaczyć należy, że w Polsce działają szkoły muzyczne I stopnia, których podstawę nauczania określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 2022 r.² W szkołach tych dokonuje się wprawdzie muzyczny proces kształcenia dzieci, jednak biorąc pod uwagę zbiór elementów podlegających edukacji, zrównuje on poziom uzdolnień młodych adeptów sztuki. Na pewnym etapie kształcenia, właśnie ze względu na szczególne uzdolnienia niektórych dzieci, niezbędne jest zróżnicowanie metod edukacyjnych. I o tym zazwyczaj decyduje zarówno indywidualne traktowanie ucznia przez jego nauczyciela instrumentu głównego i nauczycieli przedmiotów ogólnomuzycznych, jak i uzdolnienia niektórych dzieci. Zatem niezbędne jest zróżnicowanie metod nauczania muzyki, stosowanie dobranych indywidualnie technik dla każdego uzdolnionego ucznia.

Niewiele jest szkół w Polsce, które mogą zapewnić uczniom uczestnictwo w pełnej strukturze orkiestry szkolnej. Wynika to z dysproporcji w liczbie poszczególnych instrumentów w głosach oraz z różnicy w poziomie zaawansowania rozwoju uczniów. Zespół szkolny zobowiązany jest dostosować program do całości składu, co często nie pozwala na swobodny rozwój dzieci szczególnie zdolnych – dla niektórych z nich program jest zbyt łatwy. Odczuwają one duży dyskomfort w kwestii intonacji zespołowej i opieszałości w pracy pozostałych kolegów, ogólnie są tym zmęczone i zniechęcone.

² Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 kwietnia 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa artystycznego (Dz.U. 2022, poz. 1329).

Dwór w Lusławicach

Europejskie Centrum Muzyki Krzysztofa Pendereckiego (ECM) to światowej klasy instytucja edukacyjno-koncertowa, która działa w Lusławicach od 2012 r. Inicjatorem stworzenia tego wyjątkowego miejsca był Krzysztof Penderecki – kompozytor, humanista, esteta, miłośnik drzew. Nieprzypadkowy był wybór lokalizacji. Penderecki nabył w Lusławicach dwór będący w XVII wieku siedzibą ruchu ariańskiego, w którym na początku XX wieku Jacek Malczewski uczył malarstwa i rysunku. Dwór ten Mistrz Penderecki uczynił miejscem swojej pracy twórczej, a także ośrodkiem muzyki i nauki, w którym założył jedno z największych arboretów w Polsce. We dworze i w otaczającym go pięknym drzewostanie miejsce swoje znalazła zarówno muzyka, jak i cisza. „Samotne chwile nad papierem nutowym to najważniejsze godziny w moim życiu. I spacer po parku, moim miejscu na ziemi”, mówił sam o sobie³.

Edukacja utalentowanej muzycznie młodzieży

Edukacja stanowi główny cel ECM, co ma odzwierciedlenie w odbywających się nieustannie kursach mistrzowskich. Zajęcia odbywają się w formie solowych kursów mistrzowskich, a także kursów kameralnych i orkiestrowych, w których niezwykle ważna jest relacja mistrz–uczeń.

W ECM zajęcia prowadzone są przez wybitnych artystów polskich i zagranicznych. Należą do nich: Agata Szymczewska – skrzypaczka, zwyciężczyni XIII Międzynarodowego Konkursu Skrzypcowego im. Henryka Wieniawskiego w Poznaniu; Tomasz Strahl – wiolonczelista o wybitnym dorobku koncertowym i pedagogicznym; Piotr Tarcholik – koncertmistrz NOSPR; Danjulo Ishizaka – jeden z najwybitniejszych wiolonczelistów swojego pokolenia; Olga Pasiecznik – śpiewaczka operowa; soliści i członkowie Berliner Philharmoniker.

Drugim kierunkiem działalności Centrum są koncerty i festiwale, podczas których można usłyszeć wykonania muzyki klasycznej, jak i twórczości współczesnej, w szczególności wykonania powstałe podczas kursów kompozytorskich organizowanych przez ECM. Każdy muzyk przebywający w Centrum podczas warsztatów znajdzie dla siebie mnóstwo przestrzeni, aby realizować swoje potrzeby artystyczne oraz rekreacyjne.

³ „Zwierciadło” nr 11, listopad 2008 za: Cytaty sławnych ludzi, Krzysztof Penderecki, <https://quotepark.com/pl/autorzy/krzysztof-penderecki> [dostęp: 27.06.2025].

Lusławicka Orkiestra Talentów

Lusławicka Orkiestra Talentów (LOT) to jeden z pierwszych stworzonych przez ECM i kluczowych dla ośrodka kultury mistrzowskich kursów edukacyjnych. W ramach tego programu co dwa lata zostaje powołana orkiestra smyczkowa złożona z laureatów Ogólnopolskich Przesłuchań Centrum Edukacji Artystycznej oraz konkursów – polskich i międzynarodowych – dla piąto- i szóstoklasistów szkół muzycznych I stopnia. W skład zespołu wchodzi zazwyczaj ok. 40 utalentowanych dzieci pochodzących z całej Polski, dla których udział w kursie jest nagrodą za ich osiągnięcia artystyczne. Dzieci – skrzypkowie, wiolonczeliści oraz kontrabasisci przyjeżdżają do ECM, aby wspólnie pracować nad wybranym przez prowadzącego programem orkiestrowym. Program edukacyjny daje im więc możliwość rozwoju przy wsparciu znakomitych instrumentalistów – liderów znanych polskich orkiestr.

W ramach dwuletniego cyklu dzieci spotykają się w ECM w Lusławicach na pięciu tygodniowych zjazdach, każdorazowo zakończonych koncertem; codziennie realizują harmonogram sześciogodzinnych prób orkiestrowych. Ponadto jest to czas pracy indywidualnej, a także zorganizowany przez wykwalifikowanych wychowawców czas relaksu. Koncerty orkiestry brzmieniem i dojrzałością wykonania repertuaru zaskakują swoim poziomem i każdorazowo wprawiają w zachwyt wszystkich słuchaczy. Dbałość o szczegóły, wspańska elastyczność i muzykalność oczarowują. Słuchając trudno uwierzyć, że mistrzowskie wykonanie jest dziełem dzieci, które pracują jak zawodowa orkiestra.

LOT wzbudzała również wielką radość, dumę i podziw u Pendereckiego, dla którego realizacja projektu oraz jego wymierny pożytek i efekt były od początku priorytetem, w myśl którego powstało ECM, mające być miejscem dostępnym dla utalentowanej młodzieży w różnym wieku. Maestro wielokrotnie odwiedzał młodych muzyków i z satysfakcją przysłuchiwał się koncertom w ich wykonaniu, a o dzieciach i pracujących z nimi muzykami zawsze wyrażał się z wielkim uznaniem.

Podczas Wielkiej Gali Inauguracyjnej ECM 21 maja 2013 r. wystąpili Apollon Musagete Quartet, Anne Sophie Mutter ze swoimi stypendystami oraz Lusławicka Orkiestra Talentów będąca, obok znanych „gwiazd”, prawdziwym objawieniem dla przybyłej publiczności. Obecność orkiestry dziecięcej była świadomym wyborem i miała na celu podkreślenie ważności nauczania muzyki na etapie szkoły podstawowej, zbyt powierzchowne traktowanie pedagogiki szkolnej w naszym kraju, pokazanie wielkiego potencjału dzieci oraz potrzebę opieki przez wysoko wykształconych i cenionych pedagogów na tym etapie kształcenia.

Talent muzyczny i warunki jego rozwoju

Dziecko przychodzi na świat z określonymi predyspozycjami, które w okresie rozwojowym stają się coraz bardziej widoczne. Teoria inteligencji wielorakich Gardnera wskazuje na fakt posiadania talentów przez każde dziecko. Także uwarunkowania genetyczne mają duże znaczenie w kształtowaniu się cech szczególnych i wyłanianiu kierunków uzdolnień. Wszystko to daje bazę dla objęcia toru kształcenia i rozwoju człowieka od najwcześniejszego okresu życia. Niezależnie od uwarunkowań genetycznych znaczącą rolę w rozwoju odgrywa środowisko wzrostu i wychowania, oddziaływanie szkoły, poszczególnych osób, a także okoliczności w jakich dziecko żyje. Rodzina jako pierwsza grupa społeczna dziecka wpływa na kształtowanie, zachowanie i możliwość rozwoju, w tym także rozwoju muzycznego człowieka. Rodzinne tradycje muzyczne – obecność muzyki w domu – i wsparcie ze strony rodziców oraz opiekunów mogą mieć znaczący wpływ na rozwój muzykalności dziecka. Dzieci, które od najmłodszych lat mają dostęp do instrumentów i mogą eksperymentować z dźwiękami, często rozwijają swój talent szybciej. Wspieranie i rozwój talentu muzycznego u dziecka ma pozytywny wpływ na jego rozwój poznawczy, emocjonalny i społeczny.

Rozwój talentu muzycznego u dziecka to proces, w którym wiele czynników współgra ze sobą. Genetyka, wrodzona muzykalność, środowisko, dostęp do muzyki, edukacja, a także zaangażowanie i wsparcie ze strony rodziców i nauczycieli mają kluczowe znaczenie.

Przyjmując, że wszystkie dzieci przychodzące na świat mają różnorodne zdolności, mówiąc wprost, są uzdolnione, należałoby zadbać o stworzenie optymalnych warunków dla rozwinięcia nieraz głęboko „schowanych”, aczkolwiek obecnych talentów dziecka. Można to czynić przez dobór różnorodnych rodzajów zabaw, a rozwijając poszczególne umiejętności ćwiczyć zdolności manualne, kreatywność, wyobraźnię, a nade wszystko słuch muzyczny. Takie działania podejmowane przez rodzinę i instytucje edukacyjne pozwalają na odkrywanie i doświadczanie świata dźwięków przez ich słuchanie, śpiewanie, rytmizowanie, improwizację ruchową.

Ponadto muzyka wspaniale oddziałuje na kreatywność plastyczną, stąd mnóstwo warsztatów artystycznych, podczas których powstają prace plastyczne na tematy związane z prezentowanymi utworami muzycznymi. Do wszystkich programów edukacyjnych potrzebni są bardzo świadomi nauczyciele, pełni empatii i inteligencji emocjonalnej – rozsądni wychowawcy pozwalający dzieciom na wiele nieudanych prób, subtelnie nakierowujący przez właściwe metody pracy, zachęcający do eksperymentowania. Podczas prób śpiewających dzieci należy zachęcać do wspólnego muzykowania, nawet jeśli nie trafiają one na wymagane dźwięki, nie powtarzają właściwie melodii. Pod czujnym rozpoznaniem zdolności dziecka rozpoczyna się proces świadomego rozwijania

jego talentu. Wymaga to wsparcia i fraszobliwości ze strony opiekunów, a także wielkiego wysiłku ze strony samego zainteresowanego. „Wrodzony talent pomaga bowiem tylko we wstępnej selekcji. [...] Nie decyduje on o wszystkim, ale często jest biletem wstępu do rywalizacji o najwyższe laury”⁴. „Osiąganie rezultatów opiera się na wykorzystywaniu mocnych stron oraz dawaniu ludziom szans dostosowanych do ich predyspozycji”⁵.

Muzykalność jest miarą potencjału do uczenia się muzyki i nie można jej bezpośrednio zmienić, ale można ją rozwijać. Dostęp do różnorodnych gatunków muzycznych, instrumentów, koncertów i zajęć muzycznych pobudza kreatywność i zapał do nauki. Indywidualne zajęcia z nauczycielem pomagają w rozwoju techniki gry, zrozumieniu teorii muzyki i zdobywaniu pewności siebie. Nauka gry na instrumencie kształci nie tylko słuch, ale również zdolności sensoryczne, wzrok i umiejętność logicznego myślenia. Muzyka może pomóc dzieciom rozwijać umiejętności społeczne i emocjonalne, a także uczyć ich współpracy i empatii.

Rola nauczyciela w edukacji muzycznej

W edukacji muzycznej ważną rolę odgrywa nauczyciel instrumentu. To on ma wielką moc budowania. Oprócz przekazywania uwag technicznych, zwracania uwagi na szczegóły muzyczne i na drobiazgi, które budują poszczególne kompozycje, ma on możliwość wzbudzenia u ucznia poczucia wiary we własne siły, wspierania determinacji, motywowania do wytrwałości. Nauczyciele powinni dostosować program i metody nauczania do indywidualnych potrzeb i umiejętności dziecka. Osoby osiągające mistrzowski poziom rozwijają swoje niezwykle umiejętności doskonaląc się krok po kroku, na drodze wieloletniego mozolnego procesu. I nie ma w tym drogi na skróty⁶.

Udowodniono, że rozpoczęcie nauki gry na instrumencie już w wieku 3 lat daje dużo większą szansę na szybkie postępy. Organizm dziecka w tym okresie posiada szczególną zdolność tworzenia nowych połączeń nerwowych, co niezwykle sprzyja wszelkiemu rozwojowi człowieka. Naukowcy są coraz bliżej rozwiązania tajemnicy słuchu absolutnego. Badania pokazują, że posiadają go ci, którzy zaczęli edukację w tym właśnie wieku lub mieli intensywną styczność z muzyką, przebywali w środowisku muzycznym, np. w muzykującej rodzinie. Mogli też w tym wczesnym okresie życia zostać poddani celowym

⁴ R. Ankersen, *Kopalnie talentów*, tłum. S. Filip, wyd. 2, Wydawnictwo SQN, Kraków 2018, s. 41–42; zob. także s. 38–41.

⁵ *Ibidem*, s. 38.

⁶ A. Ericsson, R. Pool, *Droga na szczyt: jak ćwiczyć, aby osiągnąć mistrzowską biegłość w dowolnej dziedzinie*, tłum. J. Grygiel, Fijorr Publishing, Wrocław 2020, s. 323.

ćwiczeniom w kierunku uzyskania tej cechy⁷. Szczególnym przykładem tej celowej edukacji jest szkoła Suzuki, gdzie program zakłada rozpoczęcie nauki gry na skrzypcach w wieku 3 lat. W zajęciach razem z dzieckiem uczestniczy jego rodzic, który przed rozpoczęciem nauki musi przejść dwumiesięczny indywidualny kurs instruktorski⁸.

Kolejno edukacja w szkole Suzuki związana jest ściśle z zaangażowaniem rodzica, który każdego dnia powtarza z dzieckiem metodycznie ułożone ćwiczenia. Sukcesywne powtarzanie ćwiczeń, np. w formie zabawy, konsekwencja, radość i przyjemność motywująca cały proces, dają znakomite efekty, co obserwuje się po liczbie kształconych w tym systemie muzyków i ich poziomie zaawansowania. Twórca szkoły Shinichi Suzuki mówił, że

w każdym dziecku można rozwinąć umiejętności, wszystko sprowadza się do metody uczenia. Aby rozwinąć w sobie talent potrzebne jest właściwe podejście. Ludzie powinni, choć jest to trudne, podjąć ogromny wysiłek, by wykształcić ponadprzeciętność wyrastającą uzdolnienia. [...] I możliwe jest to dzięki wielokrotnym powtórzeniom, które pozwalają doprowadzić opracowywany problem do perfekcji⁹.

Przykładowo muzycy w wieku 15 lat, wykształceni w systemie szkoły Suzuki, mogą prezentować wysokie umiejętności techniczne i wykazywać się nieprzeciętną muzykalnością. Niejednokrotnie przewyższają oni zaawansowaniem rówieśników z tradycyjnej edukacji muzycznej. Zachęceni i wspierani od wczesnego dzieciństwa nie odczuwają tremy, braków, mają w sobie radość i pewność siebie. Od samego początku uczestniczą w grze grupowej, bez względu na zaawansowanie indywidualne. Współpraca, współodpowiedzialność, radość ze wspólnego tworzenia są im dobrze znane i stają się dla nich naturalne.

Nauczanie tradycyjne rozpoczyna się w wieku 6–7 lat, a szkoła muzyczna I stopnia, tak jak w systemie tradycyjnym, trwa 6 lat. Początkowo dzieci uczęszczają na indywidualne lekcje instrumentu. W drugim lub trzecim roku nauki łączą się w duety lub inne małe zespoły instrumentalne. W piątej klasie wszystkie dzieci grające na instrumentach smyczkowych zostają włączone do orkiestry. Można znaleźć wiele dobrej literatury pisanej oryginalnie na kwintet smyczkowy, co daje możliwość obcowania z kompozycjami prezentującymi wysokie walory artystyczne. Jednak poziom wykształcenia dzieci oraz braki instrumentalne wymagają sporządzania aranżacji dla posiadanego składu.

⁷ R. Ankensen, *op. cit.*, s. 15–17.

⁸ Rodzic staje się partnerem dziecka w muzycznej zabawie, musi więc posiadać podstawowe umiejętności gry na instrumencie, aby spełnić ten warunek, przynajmniej na etapie początkowym edukacji.

⁹ S. Suzuki, *Karmieni miłością: podstawy kształcenia talentu*, tłum. M. Jakóbczak-Rakowska, Centrum Rozwoju Uzdolnień Metodą Suzuki, Warszawa 2010, s. 46.

Dyrygent - mistrz i wychowawca

Osoba prowadząca orkiestrę w szkole muzycznej to nauczyciel dyrygent. To dobrze wykształcony artysta muzyk posiadający szeroką wiedzę muzyczną, poruszający się swobodnie w literaturze orkiestrowej, potrafiący wykreować interpretację utworu opierając się na wiedzy na temat autora kompozycji, stylistyki czasu, w którym powstał. Powinien też dokonać analizy utworu pod względem formy, faktury, melodyki, rytmiki, następstw harmoniczných, dynamiki, tempa, napięć energetycznych i innych. Mistrz posiadający niezbędne umiejętności i wiedzę w nauczanej dziedzinie, będący charyzmatycznym przewodnikiem, mądrym, inteligentnym emocjonalnie, wrażliwym i czułym, stanowczym i empatycznym zarazem.

Nauczyciel dyrygent dobiera odpowiedni repertuar dla orkiestry, biorąc pod uwagę stopień zaawansowania posiadanych umiejętności przez uczniów. Dyrygenta orkiestry szkolnej powinny cechować zdolności kierownicze i organizatorskie. Potrzebne są mu umiejętności dydaktyczne i wychowawcze, a często również wiedza psychologiczna. Społeczność zespołu jest złożona z muzyków o różnym temperamencie, inteligencji, mentalności. Dzieci pochodzą z domów, z których wynoszą różne sposoby myślenia, postrzegania świata, nastawienia do trudności i ich pokonywania, są pełne problemów własnych kształtowanych przez kompilację przeróżnych uwarunkowań. Dla sukcesu przedsięwzięcia ważne jest więc utworzenie dobrej relacji między dzieckiem a prowadzącym zajęcia. Oprócz dbałości o dobrą atmosferę pracy potrzebne jest także spojrzenie indywidualne na każdego z uczestników zadania. Biorąc pod uwagę różnorodność tych indywidualności, niezbędne jest budowanie ich poczucia wartości, bezpieczeństwa, niezbędności w zespole, równości traktowania, odpowiedzialności za wspólne tworzenie dzieła. Brak rywalizacji sprzyja dobrej współpracy muzyków i ich zaangażowaniu podczas prób. Ideałem jest, gdy nauczyciel dyrygent staje się autorytetem dla młodych adeptów sztuki. Jego otwartość na ludzi i świat, elastyczność w myśleniu, poczucie własnej wartości, charakter, sprawiedliwość w postępowaniu będzie sprzyjać uzyskaniu szacunku ze strony uczniów i dobrej relacji z nimi¹⁰. W osiągnięciu postępu ważna jest też metodyczność pracy, dobre zaplanowanie działań według myśli, że: „należy przechodzić od tego co łatwe do tego co trudniejsze, od tego co bliższe do tego co dalsze, od tego co uczniom znane do tego co bardziej odległe, uwzględniać różnice w tempie pracy i stopniu zaawansowania w nauce poszczególnych uczniów”¹¹.

¹⁰ E. Kumik, *Muzyka w przestrzeni edukacyjnej: profesjonalne kształcenie muzyczne w perspektywie pedagogicznej*, Akademia Muzyczna im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów, Łódź 2019, s. 112.

¹¹ J. Półturzycki, *Dydaktyka dla nauczycieli*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń [2012], s. 108–109.

Lusławicka Orkiestra Talentów – program edukacyjny dla dzieci szczególnie uzdolnionych

LOT to zespół złożony z dzieci zdolnych i bardzo zdolnych, których talent został w pewnym momencie ich życia dobrze rozpoznany i konsekwentnie stymulowany. Pierwsze edycje pozwoliły na angażowanie do projektu laureatów ogólnopolskich finałowych przesłuchań Centrum Edukacji Artystycznej. Edycje IV i V zyskały zasadę rekrutacji konkursowej bezpośrednio przez zgłoszenia kandydatów do ECM. Każdy z nich musiał przedstawić dorobek artystyczny (konkursy, koncerty, kursy mistrzowskie), a także złożyć DVD z fragmentami własnych wykonanych. Na tym etapie nastąpiła selekcja kandydatów, spośród których wyłoniony został 40-osobowy skład orkiestry smyczkowej. Naturalne jest więc, że predyspozycje startowe dla nowo powstałego zespołu rokują ciekawe prezentacje i ich dobra jakość.

Orkiestra podzielona jest na trzy głosy skrzypcowe, wiolonczele i kontrabasy. Zawsze poszukuje się literatury oryginalnej, napisanej na kwintet smyczkowy, a dokonując takiego wyboru, każdorazowo potrzeba dużo czasu na przysposobienie oryginalnie włączonej w kwintet partii altówek dla głosu trzecich skrzypiec. Dzięki wysokiemu poziomowi startowemu można mierzyć w utwory o wysokich walorach artystycznych. Rzadko się zdarza, aby orkiestry w szkołach muzycznych mogły wykorzystywać utwory z pakietu programowego LOT.

Praca dzieci w LOT

Zajęcia z dziećmi odbywające się w ramach jednej edycji obejmują pięć tygodniowych zjazdów. Rodzice przywożą swoich piąto- i szóstoklasistów szkół muzycznych I stopnia z różnych miast i mniejszych miejscowości. Dzieci zakwaterowane w Centrum zostają zostawione pod opieką wykwalifikowanych wychowawców przez całą dobę, którzy organizują im także czas wolny. Relaks i efektywny odpoczynek jest niezbędny w trybie bardzo intensywnej pracy, szczególnie w sytuacji, gdy głównym celem spotkania młodych adeptów sztuki jest codzienny udział w próbach orkiestry, a w finale zaprezentowanie ich efektów w kończącym każdy zjazd koncercie.

Rozkład dnia uczestników

Każdy dzień pobytu w Centrum rozpoczyna się godziną obowiązkowych ćwiczeń indywidualnych poświęconych rozgrzewce, ćwiczeniu własnego programu, a także koniecznej korekcie swoich partii należących do utworów programu LOT. Następnie wszyscy zbierają się na próby tutti w godzinach 10–13 z przerwami na

krótki relaks. Po obiedzie i czasie na regenerację w godzinach 16–19 następuje kolejny blok orkiestrowy. Taki plan funkcjonuje przez cały kurs. Pierwszy zjazd to czas poznania muzyków oraz ich możliwości technicznych i muzycznych.

Wybrany program daje niedługi, ponad półgodzinny koncert. Znajdują się w nim utwory, które pozwalają scalić zespół na poziomie wspólnoty rytmicznej i intonacyjnej, charakteryzujące się prostą formą oraz niezbyt skomplikowaną melodyką i harmonią. Zazwyczaj zaplanowana jest jedna suita o trudniejszym poziomie, której jedna część opracowywana jest podczas pierwszego zjazdu. Podczas następnych dołącza się kolejne części suit i dodaje utwory stawiające coraz wyższe wymagania młodemu muzykowi, jednocześnie odkładane są te, które spełniły już swoją rolę. Ostatni koncert trwa już zazwyczaj dobrze ponad godzinę i stanowi prezentację podsumowującą dwuletni wysiłek, pokazuje ogromny postęp oraz wysoki poziom artystyczny. Oglądając i słuchając koncertu, trudno uwierzyć, że wykonawcami są dzieci. Od pierwszego spotkania ważne jest uważne obserwowanie uczestników projektu. Ponieważ spędzają oni z dyrygentem 6 godzin dziennie podczas żmudnej pracy, konieczne jest zdobycie zaufania podopiecznych. Na wszystkich pulpitych wywieszone są kartki z ich imionami i nazwiskami, gdyż tempo pracy i krótki czas trwania zjazdu wymaga od prowadzącego szybkiego poznania wszystkich i rozeznania w ich charakterach i umiejętnościach. Aby zapobiegać niezdrowej rywalizacji, na każdej próbie zmieniane jest usadzenie muzyków w poszczególnych głosach.

Przez kilka dni obserwuje się ich uważnie i przekazuje rolę lidera głosu różnym osobom w każdym utworze. Koncertmistrzowie ustaleni są niedługo przed koncertem kończącym zjazd. Już od pierwszego spotkania dzieci uświadamiane są o tym, jak ważną rolę w orkiestrze spełnia każde z nich, a każde z zajmowanych miejsc stawia muzykowi inne, zawsze wymagające zadanie. Ktoś siedzący na końcu głosu zamyka krąg zespołu i wymaga się od niego wzmożonej uwagi i dyscypliny. Od liderów głosów oczekuje się predyspozycji kierowniczych i możliwości wykonania partii solowych, co wymaga pięknie brzmiącego dźwięku, a niejednokrotnie przełamywania tremy. W efekcie dzięki możliwości zaprezentowania choćby małego solo młody muzyk czuje radość i satysfakcję, tym samym wzrasta jego poczucie własnej wartości.

Uczniowie miesiąc przed przyjazdem otrzymują materiały nutowe, aby mogli wcześniej przygotować swoje partie utworów. Wspólna próba rozpoczyna się od spokojnego przegrania kompozycji i wyjaśnienia wszelkich wątpliwości, ustalenia kierunków smyczków i artykulacji. Początkowo narzucone jest wolne tempo, aby mieć jasność rytmiczną i ustabilizować pionowe brzmienia harmoniczne i ich równoczesność wykonawczą. Pozwala się uczniom na błędy, prosząc tylko, aby grali pewnie, głośno, by mogli słyszeć gdzie się mylą. Pomyłki wskazywane są grzecznie, rzeczowo, nigdy nie krytykując nikogo. Budowane jest poczucie odpowiedzialności za powodzenie wspólnego projektu. Do młodych muzyków mówi się w sposób dojrzały, traktuje ich bardzo poważnie, uczy się myśleć

i wyciągać wnioski. W miarę upływu czasu i wzrostu pewności prezentowanego utworu zagęszcza się wymagania, dodaje wiele elementów, podkreśla tempo, stopniowo wzrasta napięcie.

Często używana jest retoryka bajkowa, krótkie opowieści, porównania, przywołuje się obrazy, sytuacje, pobudza wyobraźnię i odczuwanie. Jednocześnie wzrasta wymagalność realizacji coraz większej ilości drobiazgów technicznych, a we wszystkim tym nie można zapomnieć, że mamy do czynienia z dziećmi czułymi i ufnymi. A to niezwykle zobowiązujące. Dyrygent musi mieć świadomość kładącej się na nim wielkiej odpowiedzialności za rozwój młodego artysty i wpływanie na kształtowanie człowieka. Priorytetem jest więc stworzenie przyjemnej atmosfery pracy mimo wielkiego długotrwałego wysiłku oraz wzbudzanie radości ze wspólnego tworzenia muzyki dobrej jakości i budowanie poczucia satysfakcji nadającej sens wieloletnim wysiłkom indywidualnym. Dokładane są wszelkie starania, aby być do dyspozycji dzieci nie tylko jako ich nauczyciel, ale także jako ich przyjaciel, osoba gotowa do rozmów na różne tematy, czasem nawet te trudne.

Rozpoznawanie poziomu dobrostanu uczestników projektu (metodologia badań własnych)

Badania przeprowadzone zostały wśród uczestników trzech ostatnich edycji LOT, tj. w latach 2017–2019, 2021–2023 i 2024–2025.

Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, a narzędziem był autorski kwestionariusz ankiety składającej się z 13 pytań (otwartych i zamkniętych). Ankieta została skierowana do grupy liczącej 124 osoby (dzieci). Odpowiedzi udzieliło 60 osób, których objęto badaniem, co stanowi prawie połowę uczestników trzech edycji¹².

Głównym problemem badawczym było to, w jaki sposób uczestnictwo w LOT wpływa na dobrostan dzieci uzdolnionych muzycznie. Dodatkowo określono problemy szczegółowe, które brzmiały następująco:

1. W jaki sposób rodzina dziecka – uczestnika LOT wpływa na rozwój dzieci utalentowanych muzycznie?
2. W jaki sposób szkoła daje dzieciom uzdolnionym muzycznie możliwość uczestnictwa w orkiestrze szkolnej?
3. W jaki sposób nauczyciel instrumentu wspierał ucznia w przygotowaniach na LOT?
4. Jak uczestnikowi projektu podobał się dobór repertuaru?
5. Czy rozczytywanie programu na zjazd LOT sprawiało uczestnikowi trudność?
6. Jakie elementy kursu sprawiały uczestnikowi projektu trudność?

¹² Badani otrzymali ankiety drogą mailową na adresy rodziców. Możliwe, że nie wszyscy je otrzymali – w związku z upływem czasu adresu rodziców mogli się zmienić.

7. Czy w opinii dzieci uczestnictwo w LOT ma wpływ na ich dalszą edukację?
8. Czy w opinii dzieci uczestnictwo w LOT ma wpływ na ich postrzeganie rzeczywistości?
9. W jakim stopniu uczestnik miał przyjemność i radość podczas pracy? Jak oceniał atmosferę pracy podczas zajęć?
10. Czy i w jakim stopniu uczestnik projektu mógł odczuwać dyskomfort lub presję podczas prób?
11. Na jakie korzystne elementy kursu dzieci zwracały szczególną uwagę?
12. Czy uczestnik projektu chciałby coś zmienić?
13. Czy uczestnik projektu tęsknił za LOT w przerwach pomiędzy zjazdami lub po zakończeniu projektu? W jakim stopniu? Za czym najbardziej?

Opracowanie i omówienie wyników badań

Poniżej zostały wymienione szczegółowe pytania oraz najbardziej charakterystyczne, różnie sformułowane lecz w rzeczy samej podobne odpowiedzi badanych uczestników programu Lusławicka Orkiestra Talentów.

1. W jaki sposób rodzina dziecka – uczestnika LOT wpływa na rozwój dzieci utalentowanych muzycznie?

Jak pokazują odpowiedzi, rodzice wcale nie muszą być muzykami, aby dzieci muzykowały; na pewno mają na to wpływ – jednak niedecydujący – pielęgnowane tradycje muzyczne w rodzinie; widać, że w wielu przypadkach zdolności dzieci działają w kierunku rozbudzenia zainteresowań w tym temacie; w LOT jest też sporo dzieci, których talent rozwijał się bez widocznego wpływu zainteresowań najbliższego środowiska, jednak mogą one liczyć na opiekę i dbałość ze strony opiekunów. W Polsce szkoły muzyczne znajdują się w dużych i mniejszych miejscowościach. Uczęszczanie do takiej placówki wymaga systematyczności i z uwagi na wiek dzieci stałego zaangażowania dorosłych, gdyż miejsca zamieszkania są niejednokrotnie sporo oddalone od szkół. Talenty uczestniczą także w wielu konkursach polskich i zagranicznych, co wiąże się z wyjazdami rodziców z dziećmi czasem bardzo daleko. Śledząc pochodzenie naszych talentów, możemy zauważyć, że trasy, które muszą pokonać opiekunowie, aby przywieźć swoje pociech do Lusławic, są czasem bardzo długie i wymagają od nich sporo wysiłku fizycznego i finansowego.

2. W jaki sposób szkoła daje dzieciom uzdolnionym muzycznie możliwość uczestnictwa w orkiestrze szkolnej?

Z przeprowadzonych badań wynika, że w większości szkół muzycznych (61%) jest orkiestra, ale liczba jej uczestników i poziom ich zaawansowania nie sprzyjały jakości wykonywanych kompozycji. W 20% szkół są tylko zespoły

instrumentalne, a uczniowie nigdy nie doświadczyli pracy w prawdziwej orkiestrze. Jedynie 19% uczestników mogło uczęszczać na zajęcia pełnej orkiestry, która pozwala na realizację dużego programu. Z powyższego wynika, że większość uczestników projektu może po raz pierwszy w swojej edukacji brać udział w muzykowaniu zespołowym w pełnym składzie. Biorąc pod uwagę poziom wszystkich młodych muzyków w LOT, to doświadczenie może być dla nich niezwykłą okazją dla intensywnego wzrastania i praktykowania na wysokim poziomie.

3. W jaki sposób nauczyciel instrumentu wspierał Cię w przygotowaniach na LOT?

Na tak postawione pytanie 48% badanych potwierdziło gotowość swoich nauczycieli do pomocy, pozostali tej pomocy nie uzyskali (3% nauczycieli odniosła się do problemu powściągliwie lecz nie odmówiła pomocy) lub nie zamierzali uzyskać (49%) – grupa ta przygotowywała się sama (nie prosiła nauczycieli o pomoc; niektórzy nie mieli śmiałości poprosić z obawy przed odmową, inni zdecydowali, że to ich sprawa), co skutkuje dużo dłuższym etapem budowania pierwszej części pracy całej orkiestry i niejednokrotnie wymaga rozczytywania partii poszczególnych głosów i długich prób sekcyjnych.

4. Jak podobał Ci się dobór repertuaru?

60% ankietowanych odpowiedziało, że akceptuje go w całości; 34%, że repertuar akceptuje w większości; 6% zaznaczyło odpowiedź „niektóre utwory były świetne, niektórych nie lubiłem”.

5. Czy rozczytywanie programu na zjazd LOT sprawiało Ci trudność?

79% badanych odpowiedziało, że „nie, z przyjemnością pracowałem nad tekstem”; 21% – „trochę, chwilami byłem skonsternowany, ale radziłem sobie nieźle”; 1% uznał, że materiał był trudny i wymagał sporo pracy.

Z odpowiedzi na pytania 4 i 5 wynika, że wybrany repertuar nie przysparzał wielkich trudności młodym adeptom sztuki, mimo że poprzeczka została postawiona wysoko jak na ich wiek oraz możliwości techniczne i muzyczne.

6. Jakie elementy kursu sprawiły Ci trudność?

Oto przykładowe odpowiedzi: „Czasem niektóre fragmenty utworów, jednak wszystko dało się wyćwiczyć”, „Szczególną trudność sprawiło mi rozczytanie materiału, ale tylko na pierwszych zjazdach”. Szczególnie poruszająca była odpowiedź jednego z respondentów: „W wieku 11 lat ćwiczenie orkiestry po ok. 6 godzin dziennie przez tydzień było dla mnie nowe i niełatwe, ale nie zmieniłbym tego, bo inaczej nie przygotowalibyśmy programu, tak też wyglądają ćwiczenia w późniejszych latach i w ten sposób pracują muzycy orkiestrowi.

Odbieram to pozytywnie, dla wrażeń warto było trochę pocierpieć”. Ta odpowiedź świadczy nie tylko o dojrzałości i wyrozumiałości młodego muzyka, ale też o bardzo świadomym i odpowiedzialnym wychowywaniu go przez najbliższe środowisko.

7. Czy w opinii dzieci uczestnictwo w LOT ma wpływ na ich dalszą edukację? oraz 8. Czy w opinii dzieci uczestnictwo w LOT ma wpływ na ich postrzeganie rzeczywistości?

Dzieci przedstawiały wyniki na skali 10-punktowej, gdzie 10 oznacza „Tak”, a 1 oznacza „Nie”. W obydwu przypadkach 83% ankietowanych udzieliło odpowiedzi w zakresie 8–10 pkt, pozostali w zakresie 6–7 pkt.

Chcąc mieć pewność w podejmowaniu kolejnych działań w ramach LOT, zadano pytania o upodobania, poziom zadowolenia, powody dyskomfortu, potrzeby.

9. W jakim stopniu odczuwałeś przyjemność i radość podczas pracy? Jak oceniasz atmosferę pracy podczas zajęć?

Odpowiedź na to pytanie ustawia poziom możliwie najwyżej na skali, ponieważ ankietowani zaznaczali 9–10 punktów, gdzie 1 oznacza stopień „słaby”, 10 „wielki”.

10. W jakim stopniu odczuwałeś dyskomfort lub presję podczas prób?

Dzieci przedstawiały wyniki na skali 10-punktowej, gdzie 1 oznacza „wcale”, a 10 – „bardzo”. 70% dzieci zaznaczyło 1 pkt, pozostali 2–3 pkt, co pozwala wnioskować, że zajęcia prowadzone są ogólnie w sposób komfortowy i mało stresujący. Idea, że dzieci powinny mieć jak największą radość z muzykowania i nie odczuwać presji i ciężaru wykonywanych zadań, nabiera tu realnego znaczenia, a praktyka pokazuje, że jest to możliwe.

11. Na jakie korzystne elementy kursu dzieci zwracały szczególną uwagę?

Przykładowe odpowiedzi: „Atmosfera, jaka towarzyszyła nam podczas LOT-u i ludzie, których tam poznałam”; „Tworzenie muzyki na najwyższym poziomie artystycznym, nawiązywanie przyjaźni i wzajemna inspiracja w gronie wyjątkowych osobistości muzycznych”; „Podejście dzieci do gry, a tutorów i pani dyrygent do nauczania nas oraz duża chęć pomocy nam”; „Współdziałanie dyrygenta ze mną podczas prób i koncertów”; „Podczas LOT-u bardzo mi się poprawiła wrażliwość na intonację”; „Wspaniała atmosfera pracy na próbach” i inne podobne.

12. Co byś zmienił?

Na to pytanie większość odpowiedziała, że nic. Inne odpowiedzi brzmiały: „Częstotliwość spotkań. LOT mógłby się odbywać raz na dwa miesiące”;

„Chciałabym, aby spotkania LOT-u odbywały się częściej i trwały dłużej”; „Wydłużyłabym czas spotkań i zwiększyła ich ilość”. Jak widać, młodym respondentom nie chodzi o zmianę tego, czego doświadczają w obecnej formie, pragną raczej zintensyfikowania i zwielokrotnienia tych działań.

13. Czy tęskniłeś za LOT w przerwach pomiędzy zjazdami programu lub po zakończeniu projektu? W jakim stopniu? Za czym najbardziej?

Najczęściej udzielane odpowiedzi: „Za próbami, dyrygentką, wychowawcami, wydarzeniami z każdego dnia i przygotowaniami do koncertów”; „Za kolegami i przyjemnością wspólnego spędzania czasu oraz obcowania z muzyką w wykonaniu orkiestry”; „Trudno powiedzieć, za każdym razem tęsknię coraz bardziej za kolejnym zgrupowaniem. Tęsknię jednakowo za wszystkim”; „Za kolegami i koleżankami, a najbardziej za ciepłem dyrygenta. Za energią grania w orkiestrze złożonej z osób, które dzielą moją pasję i są tak samo zaangażowani jak ja”; „Za zabawą jaką można mieć grając w orkiestrze”; „Podobał mi się całokształt. Forma odskoczni od rzeczywistości – tydzień grania na najwyższym poziomie z osobami, które lubisz w połączeniu ze wspólnym przesiadywaniem (gry, jedzenie, rozmowy), a do tego w bardzo przyjemnym miejscu i superdyrygentem” itd. Tych odpowiedzi jest 60 i każda z nich wyraża pozytywne emocje i świadczy o wysokim pożytku realizowanego programu edukacyjnego dla młodych adeptów sztuki.

Ważna jest także opinia rodziców, którzy przyjeżdżając po dzieci, wysłuchują koncertu kończącego zjazd, a przecież z każdym kolejnym spotkaniem objętość repertuaru powiększa się i wzrasta jakość wykonań. Dorośli dzielą się swoim podziwem dla poziomu artystycznego wysłuchanych prezentacji, zaskoczeni jakością i postępem w pracy. Opiekunowie dobrze znają opinie swoich dzieci na temat wielu aspektów dotyczących różnorodności tygodniowych aktywności i związanych z tym emocjami i wrażeniami. Zawsze z wdzięcznością i szczerą radością wyrażają się o programie, mówiąc, że są szczęśliwi za to, że ich dzieci mogą doświadczać czegoś tak fantastycznego. Niektórzy rodzice spotkani po latach potwierdzają wielkie znaczenie i wartość projektu Lusławickiej Orkiestry Talentów dla wzrastania swoich dzieci jako muzyków i ludzi.

Przeprowadzone badania wśród uczestników programu wykazują zasadność jego utworzenia oraz wskazują na uwagę młodych, szczególnie zdolnych artystów. Można śmiało wskazać elitarny charakter tego projektu edukacyjnego. Jako jedyny w Polsce oferuje niepowtarzalne warunki dla wszechstronnego wzrastania utalentowanych dzieci. Daje im możliwość uczestniczenia w pełnym zespole orkiestrowym prezentującym wysoki poziom artystyczny, pozwala na studiowanie wartościowej i niejednokrotnie trudnej literatury muzycznej i poznawanie różnorodności stylistyk muzycznych. Obcowanie z podobnie utalentowanymi rówieśnikami staje się dla nich wzajemną inspiracją i zachęca do

udoskonalania swoich umiejętności, a odczuwana radość ze wspólnego muzykowania na mocno zaawansowanym poziomie staje się dla nich źródłem radości i satysfakcji. Wykorzystywane metody pracy przez dyrygenta sprzyjają ich komfortowi, a brak tremy i stresu dają warunki dla spokojnych poszukiwań własnych sposobów realizacji. Całokształt wyzwała poczucie radości, satysfakcji i zostawia wrażenie ważności tego czasu dla dalszego procesu edukacji i rozwoju mentalnego.

Podsumowanie

Podczas warsztatów z LOT podejmowane są starania, aby w pełni wykorzystać doświadczenia dyrygenta i stworzyć prawdziwą relację mistrz–uczeń, przekazując młodym partnerom całą wiedzę pomocną dla realizacji dzieła muzycznego, a także dając im poczucie bezpieczeństwa, zaufania i odwagi, mając na uwadze, jak wielką spoczywa na dyrygencie odpowiedzialność w prowadzeniu tak młodych, otwartych osób, muzyków u progu swego życia, na starcie kariery muzycznej czy każdej innej. Należy mieć świadomość, że to bardzo utalentowani młodzi ludzie, których potencjał został powierzony opiece specjalisty. Prowadząc ten projekt, można zauważyć wielkie znaczenie podejścia nauczyciela do zawodu jak do pasji. Nauczyciel, który czuje przyjemność ze wspólnej pracy z dziećmi wpływa na nie tak, że nie tylko szybciej się rozwijają, ale także w tym procesie uczenia się odnajdują radość i zabawę.

Bibliografia

- Ankersen R., *Kopalnie talentów*, tłum. S. Filip, wyd. 2, Wydawnictwo SQN, Kraków 2018.
- Cytaty sławnych ludzi, Krzysztof Penderecki, <https://quotepark.com/pl/autorzy/krzysztof-penderecki> [dostęp: 27.06.2025].
- Ericsson A., Pool R., *Droga na szczyt: jak ćwiczyć, aby osiągnąć mistrzowską biegłość w dowolnej dziedzinie*, tłum. J. Grygiel, Fijorr Publishing, Wrocław 2020.
- Kumik E., *Muzyka w przestrzeni edukacyjnej: profesjonalne kształcenie muzyczne w perspektywie pedagogicznej*, Akademia Muzyczna im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów, Łódź 2019.
- Półturzycki J., *Dydaktyka dla nauczycieli*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń [2012].
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 kwietnia 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa artystycznego (Dz.U. 2022, poz. 1329).
- Suzuki S., *Karmieni miłością: podstawy kształcenia talentu*, tłum. M. Jakóbczak-Rakowska, Centrum Rozwoju Uzdolnień Metodą Suzuki, Warszawa 2010.